

(Ասկէ վերջ ցուցակին դիրքը կը փոխուի, որոշ է որ Հայր Արսէն Ղազարեանի դիրքը է - Ծան. 3. Բ.):

ԹԻԻ 23բ

Աւետարան քրքեայ
Ի քու(ին) ՌԶԲ (1633)

Դիրքը միջակ, բոլորակ, բայց դործածութեան սեւցած: Սկիզբը կանոնական սիւները կը պակսին: Աւետարանիչներուն կարները, յարակից խորանածեւ կամարով եւ լուսանցադարձերով, թէեւ կազմուելու ատեն կտրուած: Յիշատակարանը կ'ըսէ. «Գրեցաւ զիրա թվ(ին) ՌԶԲ (1633)»:

Կողքին վրայ արծաթեայ քանդակուած պատկերը կայ Յիսուսի՝ արծաթ շրջանակի մէջ: Ընդհանուր վիճակը լաւ է, եւ այս եւս մասնաւոր թիթեղեայ տուփի մէջ, ուր խոնաւութիւնը կը թափաւորէ:

ԹԻԻ 23գ

Տաղարան քրքեայ, քուական չունի

Միջակ դիրքով, գեղնորակ թղթեայ, կողքը կաշեպատ տախտակեայ: Սկիզբները խաղերը սեւ են, վերջը կը սկսին կարմրել: Թէեւ ուրիշ գոյնով եւս խաղեր մըն ալ կան մէջերը, դժուած նոյն ինքն որդերէն:

Ընդհանուր վիճակը լաւ է, թէեւ ճարտար գրչի գործ մը է: Մէջը կան լուսանցադարձեր եւ մեծ գրեր, բայց անձաշակ են, գոյներն ալ խեղճցած: Յիշատակարան չունի: Կողքին վրայ արծաթեայ շրջանակը եւս վերցուած. հետքերը կան:

ԹԻԻ 24

Աւետարան քրքեայ
քուականը կը պակսի

Մեծագիր, երկիջեան, կոկիկ գրչութիւն, իւրաքանչիւր Աւետարանի սկիզբի

զարդանկար էջերը բոլորովին աւրուած, ինչպէս նաեւ ամբողջ ձեռագիրը շատ դործածելէն, խոնաւութեան մաշած եւ աւրուած: Յիշատակարան ունի, բայց կը պակսի վերջի մասը, որով յայտնի է թուականը, բայց հաւանաբար 14րդ դարու գործ է: Պահպանակ չունի, ինչպէս նաեւ Աւետարանաց յատուկ կանոնները, եւն. ամէն ինչ կը պակսի. ուղղակի Աւետարաններէն կը սկսի, բայց այն եւս առաջին էջը բոլորովին սրբուած, եւ վերան նոր գրչով «Գիրք ծննդեան», եւն. գրուած:

Կազմը՝ հաստատուն, կաշեպատ տախտակեայ, կողքին վրայի զարդերը հանուած տարուած են: Խնամքի կը կարօտի:

ԹԻԻ 25

Մաշտոց (Քախանայաթաղ) քրքեայ
Ի քու(ին) ՊԿ (1411)

Չարդագիր, զարդ բոլորովին կը պակսին՝ թէ՛ սկիզբը, թէ՛ մէջերը: Առակաց գրքին «Իմաստութիւն» բառին Ի դիրքը պարապ թողուած է, եւ այնպէս մնացած է: Բոլորակ, անարուեստ գրչութիւն: Շատ գործածութիւն՝ մաշած ու սեւցած: Իսկ մէջերը տեղ տեղ որդերն իրենք զարդեր են ձեւացուցած՝ ծակծակելով թուղթերը: Կողք ունի եւ հաստատուն է, իսկ Ի վերջն ունի յիշատակարան, ուր կ'ըսուի.

«Կատարեցաւ քահանայաթաղս ձեռամբ ... Պօղոս սուտանուն քահանայի եւ ծնողին խմոյ Մատթէոս քահանայի... արդ խոչորութեան եւ սղարանաց եւ գրչափող գրիս մի՛ մեղադրէք, զի կար մեր այսչափ էր: Գրեցաւ թվ(ին) Հայոց ՊԿ (1411) եւ յունիս ԻԵ (25)», եւն.: Արդէն տէր Հայրըն ինքը կը խոստովանի:

(Շար. 1)

Հրտ.

Յ. ՔԻԻՐՏԵԱՆ

« ՀԱՅԱՍՏԱՆ » ԵՒ « ՀԱՅ »

ԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

ՀՈՈՄԱՅԵՅԻ ՔԱՆԻ ՄԸ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐՈՒ ՄՕՏ

Ծանօթ է որ Հռոմ եւ հին Հայաստան կարեւոր յարաբերութիւններ ունեցան՝ երկու եւ աւելի գործերու ընթացքին՝ հեռեւարար, բնական կու դայ հարց դնել՝ թէ այս յարաբերութիւնները, որոնք այնքան խորունկ հետք ձգած են հռոմէական պատմագրութեան մէջ, ի՞նչ արձագանգ են ունեցած նաեւ հռոմայեցի բանաստեղծներու երկերուն մէջ: Այս բանաստեղծներու ժամանակուան նպատակով՝ քննենք ժամանակուան քանի մը բանաստեղծներու գործերը, տեսնելու համար թէ այնտեղ կային արդեօք «Հայաստան» եւ «Հայ» անուններու յիշատակութիւնը: Ասոնցմէ քանի մը հատը արդէն ծանօթ էին: Դիտաւորութիւն չունինք ամբողջական համագրութիւն մը ներկայացնելու հոս. կը գոհանանք առաջին մերձեցումով մը:

ԱԼԲԻՈՍ ՏԻԲՈՒԼԼՈՍ (54-19 ճ. Բ.)

1. «Հայաստան» անունին յիշատակութեան մը կը հանդիպինք, նախ եւ առաջ, Տիրուլլոսի «Նդերերգութիւններ»ուն մէջ², եւ յատկապէս Ա. գրքի հինգերորդ Եղերեղութեան մէջ, որ քնքուշ քերթուած մըն է, նիւթ ունենալով բանաստեղծին սիրային տառապանքը: Տիրուլլոս կը ցասի որ իր գեղունակին՝ Դելիա դինք լքած է, ի որ իր գեղունակ մը սիրոյն: Քերթուածին 21-34րդ տողերը, յուզումնալից քերթութեամբ, կը պատկերացնեն գիւղական երջանիկ կեանքը, զոր բանաստեղծը կը տենչար ապրիլ Դելիայի հետ:

Նշենք անցողակի՝ թէ այս նիւթը, այն է փախուստ գէպի գիւղային կեանք՝ որպէս հակադրեցութիւն կայսրութեան մայրաքաղաք Հռոմի խոյլայոյզ կենցաղին, նիւթ դարձած է այդ շրջանի բաղմաթիւ բանաստեղծներու քերթուածներուն:

Հոս, ուրեմն, Տիրուլլոս կը դէպատկեր մը անգործ կեանքի եւ սիրոյ ապրումներու: Եւ ահա՛.

Haec mihi fingebam, quae nunc Eurisque
Notusque
iactat odoratos vota per Armenios!³

Թարգմանաբար, հետեւողութեամբ Վիտալիի՝

Ասոնք էին տեղեկն իմ: Այլ իղձեր՝
գորբս երբուն ու նոտոս ցրուեցին
հեռու միջեւ բուրումնաւետ Հայաստան⁴:

Բաւական յատուկ է այստեղ «բուրումնաւետ Հայաստան» պատկերին գերը. Տիրուլլոսի համար՝ «Հայաստան» հոմանիշն է հեռաւորութեան, հեռաւոր վայրի մը, ուր անկարելի է, կամ շատ դժուարին է հասնիլ: Իսկ «բուրումնաւետ» որակումը՝ յատկանշական կը թուի Տիրուլլոսի անոյց, մեղմ, գիւրարեկ նկարագրին:

1. Հ. Յ. ԱՍՏՈՒՐԵԱՆ, Քաղաքական վերաբերութիւններ ընդմէջ Հայաստանի եւ Հռոմայ, Ս. Ղազար, Վենետիկ, 1912:
2. TIBULLO, «Elegie», a cura di G. Vitali, Zanichelli, Bologna, 1963:
3. Տող 35-36. TIBULLO, անդ, էջ 62:
4. TIBULLO, անդ, էջ 63:

Նոյնիսի հեռաւոր ու անհասանելի այն վայրը, ուր դաժան հովեր (Եւրոս ու Նոտոս) կը ցրուեն իր իղձերը, ոչնչացնելով երջանկութեան իր երազները, բանաստեղծին աչքին կը ներկայանայ ոչ թէ իրրեւ թշնամի կամ անհաճոյ իրականութիւն, այլ որպէս «բուրումնաւէտ» վայր:

Կրնանք, սակայն, ուրիշ մեկնութիւն մըն ալ տալ. թերեւս «բուրումնաւէտ» որակումը քերթողին նկարագրին կամ հոգեվիճակին կապուած չըլլայ, այլ մասնաւոր գրական տուեալ մը, ինչպէս՝ օրինակի համար, ներածումը Հայաստանէն հոտաւէտ արտագրութիւններու: Ուրիշ խօսքով՝ թերեւս Տիրուլլոս հեռաւորութեան գաղափարը ուղէ զուգել այն գրական տուեալին հետ, ինչպէս այդ հեռաւոր երկիրը կը ներկայանար հռոմէական իրականութեան: Ընդհանրապէս, հռոմայեցիներու համար՝ հեռաւոր երկիրները կապուած էին կա՛մ անծանօթի սարսափին հետ, կա՛մ ռազմական իրադարձութիւններու հետ, եւ կա՛մ այդ երկիրներէն ներածուած ապրանքներուն հետ:

Տիրուլլոսի մօտ կը գտնենք արդարեւ

Illuc quas mittit dives Panchaia merces
eoique Arabes, dives et Assyria⁵.

Թարգմանելով, միշտ վիտալիի հետեւողութեամբ՝

Ու միշտ այնտեղ քող տարածուին բուրումներն,
Զոր կ'առաքեն արեւելեանն Արաբիա,
Սիրիան հարուստ, հարուստ Պանգան⁶:

Կարելի չէ ենթադրել որ Տիրուլլոս ուղղակի ծանօթութիւն ունեցած ըլլայ Հայաստանի մասին: Ան արեւելք դացած է վաղերի Մեսոպոտամիայի Կորուինոսի հետ՝ ռազմական արշաւի մը ընթացքին. բայց կանգ առած է Կորչիրա (Քորֆու), հիւանդութեան պատճառով (ն. ֆ. 29ին)⁷:

Ինչ ալ ըլլայ հարազատ ծագումը «Հայաստան» անունի դործածութեան՝ Տիրուլլոսի մօտ, ակներեւ է որ անիկա կը նշանակէ «հեռաւորութիւն»: Դրական որակումը (բուրումնաւէտ)՝ կապուած

բացասական եզրին (հեռաւորութիւն), իրապէս յատկանշական է Տիրուլլոսի:

Նման որակում մը կը գտնենք նաեւ Բ. Կրքի երկրորդ Եղերերգութեան մէջ.

nec tibi gemmarum quidquid felicibus Indis
nascitur, Eoi qua maris unda rubet⁸.

Թարգմանաբար՝

Բայց դու պիտի չնախընտրես անկէ բոլոր գոհարներն
Զոր կ'արտադրէ Երջանկաւէտն Հնդկաստան,
Ուր ալիքներն էոյ ծովին կ'արիւնին⁹:

Այստեղ ալ, հեռաւորութեան պատկերին բացասական տարրը չեւտուած է իր դրական որակումով: Նոյն ձեւով բացատրութիւն մը կը գտնենք նաեւ Գ. Կրքի երրորդ Եղերերգութեան մէջ, 23-30 տողերուն վրայ¹⁰:

Կանգ առնենք պահ մը՝ այս գրական որակումի կիրառութեան եղանակին վրայ (բուրումնաւէտ, երջանկաւէտ), կապուած՝ հեռաւորութեան բացասական պատկերներու հետ (Հայաստան, Հրնդկաստան): Տիրուլլոսի մօտ, աշխարհագրական եզրներու դործածութիւնը՝ հեռաւորութեան իմաստով՝ միատարր չէ, այլ կը ներկայացնէ հետաքրքրական դանդաղանակներ. օրինակի համար՝ Բ. Կրքի երրորդ Եղերերգութեան մէջ (տող 61-62), Ափրիկէն յիշատակուած է որպէս պատկեր հարստութեան, երեւակայութեան եւ գոյնի. մինչ Բ. Կրքի չորրորդ Եղերերգութեան մէջ (տող 29-30), Ափրիկէն պատկերացուած է որպէս հարուստ:

5. TIBULLO, անդ, էջ 208 (Գ. Գիրք, Բ. Եղերերգութիւն, տող 23-24):

6. Պանգա՝ Հնդկական ովկեանին մէջ առասպելական կղզի մըն էր, որու մասին կը խօսի Եւսեբիոս պատմագիրը (տե՛ս RAFFAELE CANTARELLA, «La letteratura greca dell'età ellenistica e imperiale», Sansoni - Accademia, Firenze - Milano, 1968, էջ 139):

7. G. VITALI, «Ներածութիւն Տիրուլլոսի եղերերգութիւններուն ընթերցման», TIBULLO, անդ, էջ VII:

8. Տող 15-16, TIBULLO, անդ, էջ 146:

9. TIBULLO, անդ, էջ 147:

10. TIBULLO, անդ, էջ 214:

տութիւն՝ որ ապականութիւն կը ծնի, հակադրուած՝ հին Հռոմի զեղջուկ եւ առողջ կեանքին. անդին, Գ. Կրքի չորրորդ Եղերերգութեան մէջ (տող 91), աշխարհագրական եզրը դործածուած է որպէս պատկեր հեռաւորութեան՝ պարզապէս սարսափի իմաստով, առանց որեւէ դրական յորջորջումի:

barbara nec Scythiae tellus horrendave Syrtis;

այսինքն՝

Եւ ոչ բարբարոս հողն ըՍկիւքական,
Եւ կամ ոչ նոյնիսի Սիրիոյ սոսկալի:

2. Տիրուլլոսի մօտ՝ «Հայաստան» անունին կը հանդիպինք, երկրորդ անգամ մը Գ. Կրքի վեցերորդ Եղերերգութեան մէջ¹¹: Քերթուածը գովերգն է գինիին, որ անդորրութիւն կը պարզուէ: Յետ հիւսելու գինիին զեղծը, բանաստեղծը կը պատմէ իր սիրային տառապանքները, եւ ապա՝ որպէս փակում՝ դարձեալ կը ներբողէ գինին. այստեղ մեզ կը հետաքրքրեն 13-16րդ տողերը.

Ille facit dites animos deus, ille ferocem
contudit et dominae misit in arbitrium,
Armenias tigres et fulvas ille leaenas
vicit et indomitis mollia corda dedit.

Թարգմանաբար՝

Այն աստուածն է որ կը մեղմէ հոգիներն.
Ան կը ճրկէ ամէն ըմբոստ
Եւ աղքեկան մը կը յանձնէ գերդ գերի.
Ան կը գաղթ Հայաստանի վագրերն իսկ
Եւ կը սանձէ շէկ առիւնները մատակ,
Եւ կատաղի անձերու սիրտ կը պարգեւէ փափկաւուն:

Այստեղ, «Հայաստան» անունը բանաստեղծին դործածուած է որպէս «վայրագ կարով» նշանակող պատկեր. գերազանցօրէն պանծացնելու համար Բաղոս չառառուածին ոյժը, զայն կը հռչակէ մինչեւ իսկ կարող յաղթահարելու Հայաստանի վաղրերը, որոնք՝ բնականաբար՝ տանի վաղրերը, որոնք՝ բնականաբար՝ պէտք էին ունենալ մեծ կատաղութիւն եւ վայրագութիւն, եթէ երբեք զանոնք զրուպելը մեծ ձեռնարկ է՝ կատաղի հոգի մը

ձկնելու եւ անդամներու սիրտը փափկացնելու նման:

Հոս, «Հայաստանի վագրեր» պատկերը, հաւանաբար, իրականութենէն կը ծագի. կա՛մ Հայաստանէն վագրեր բերուած էին Հռոմ՝ կրկէսի խաղերու համար, կա՛մ ալ այդ հռչակաւոր վագրերուն մասին տեղեկութիւն բերած էին հռոմայեցի զինուորները՝ Հայաստանէն վերադարձին, եւ կամ թէ Հայաստանի այդ զարհուրելի կենդանիներու համարաւ առասպելական հռչակ մը ստացած էր Հռոմի մէջ:

Բայց կրնայ պատահիլ նաեւ որ Տիրուլլոսի մօտ՝ այս պատկերը լոկ գրական ծագում ունենայ. արդարեւ Վերգիլիոս ալ, «Մշակականք»ի հինգերորդ Երգին մէջ, ունի «վագրեր Հայոց աշխարհի» պատկերը.

Daphnis et Armenias curru subiungere tigris
instituit¹².

Այսինքն, ըստ Չեթրանկոյի.

Դափնէն սարվեցուց քէ ի՛նչպէս կառքին
Կը լծուին վագրերն Հայոց աշխարհին:

Այստեղ ալ, ուրեմն, «արտակարգ գործ»ի իմաստով:

3. Հուսկ՝ հայկական բնաշխարհը անգամ մըն ալ յիշատակուած է Տիրուլլոսի Գ. Կրքին առաջին Տաղին մէջ, որ Մեսոպոտամիայի ներքուին է: Տիրուլլոս, Մեսոպոտամիայի փառաբանած ատեն, կը թուէ այն ամէնը՝ որոնք չեն կրնար սանձել հերոսը. (Մեսոպոտամիայի հոգաւորանոցի օրով հիւպատոս եղած է, ն. ֆ. 31 թուականին). եւ առանց կարգին՝

nec qua regna vago Tamyris finivit Araxe¹³.

Եւ ոչ այնտեղ՝ ուր Թամիրի, իր կայսրութեան Դրբաւ որպէս սահման նրախն աղուորիկ:

11. TIBULLO, անդ, էջ 244:

12. VIRGILIO, «Tutte le opere», a cura di Enzo Cetrangolo, Sansoni, Firenze, 1966, էջ 72, տող 29-30:

13. TIBULLO, անդ, էջ 266, տող 144:

Վերադառնալի կը բացատրէ¹⁴ թէ Թամիրի կամ Թումիրի՝ թագուհին էր Մասքութներու (Սկիւթացիներու), որոնք կը բռնակէին Երասխ գետի ափերուն, հայկական հողամասին վրայ:

Այս անգամ, ուրեմն, ակնարկը պատմա-աշխարհագրական է. եւ կ'արժէ անգամ մը եւս նկատել թէ ո՛րքան յատկանշական է Տիրուլլոսի՝ իր քնքուշ եւ քիչ մը կակուղ երանգով: Տիրուլլոս կը խօսի «աղուորիկ Երասխ»ի մասին. մինչդեռ Վերգիլիոսի մօտ՝ Երասխը պատկեր է ոյժի, վայրագ կորովի եւ զօրութեան.

indomitique Dahae et pontem indignatus
Araxes¹⁵.

Դայը անգուսպ եւ գետն Երասխ՝ անհամարժեք
կամուրջներու:

Եզրակացնելով, կրնանք ըսել թէ Տիրուլլոսի մօտ՝ «Հայաստան» անունը կապուած է թէ՛ «հեռաւորութեան» եւ թէ՛ «զօրութեան» գաղափարներուն, բայց գունագեղութեամբ՝ անոյժ եւ հաճելի երանգով մը, որ յատկանշական է բանաստեղծին մեղմ նկարագրին:

ՍԵՔՍՏՈՍ ՊՐՈՊԵՐՏԻՈՍ (42-15 մ. Ք.)

1. Պրոպերտիոսի մօտ ալ «Հայաստան» անունը կը նշանակէ «վայրագ կորով»: Իրապէս, Ա. զրքին իններորդ Եղերերգութեան մէջ (տող 19-22), կը կարդանք.

Tum magis Armenias cupies accedere tigres,
Et magis infernae vincula nosse rotas,
Quam pueri totiens arcum sentire medullis,
Et nihil iratae posse negare tuae¹⁶.

Ըստ Լիվիարինիի ընթերցումին¹⁷,

Գուն աւելի պիտի ցանկան տեսնել վագրերն Հայաստանի
կամ շղթայուած մնալ անիւին դիւակամ,
Քան քէ բզգալ արիւնիդ մէջ սիրոյ նետն
Ու խոնարհիլ քու գայրացած ամուսնիդ:

Այս իններորդ Եղերերգութիւնը Պրոպերտիոսէն ուղղուած է բարեկամի մը՝ Պոնտիկոսի, որ կը մերժէր թէ գերի կըրնար դառնալ սիրոյ: Պրոպերտիոս անոր կը ներկայացնէ պատկեր մը պատահելիք-

ներու՝ Լիվի Երրեք Պոնտիկոս սիրահարուի: Եթէ ասիկա պատահի, նախընտրելի պիտի ըլլայ - կ'ըսէ Պրոպերտիոս - երթալ Հայաստանի վաղրերուն մօտ: Բացայայտ է այստեղ՝ բազմապատկեր կերպով «Հայաստանի վագրեր» կըրին: Ըսել թէ չարիքը (հոս՝ սէքս) աւելի գէշ է՝ քան գանուիլ Հայաստանի վաղրերուն մէջ, կը նշանակէ թէ այս վերջինները՝ բանաստեղծին մօտով՝ գերազոյս պատկերն են անդթութեան եւ զարհուրելիին: Արդարեւ, քերթողը զանոնք կը նոյնացնէ անիւին դաժան տանջանքներուն:

Պրոպերտիոսի մօտ, ուրեմն, ունինք «Հայաստանի վագրեր» պատկերը. պատկեր մը՝ որուն արդէն հանդիպեցանք Տիրուլլոսի եւ Վերգիլիոսի մօտ: Ինչպէս ծանօթ է, երբ միեւնոյն պատկերը կը գտնենք տարբեր քանի մը հեղինակներու քով՝ յայտնի է որ հիմնարկի մը գիմարն ենք. այսինքն՝ պատկերը այլեւս չի ծնիր բանաստեղծին հանդիպումէն իրականութեան հետ, այլ կու գայ գրական գաղափարէ մը, գրական որոշ պաշարէ մը: Ասիկա՝ առնուազն կը նշանակէ թէ այս պատկերը ո՛չ միայն չըջագայութեան մէջ կը գտնուէր, այսինքն՝ թէ ամբողջ չըջանալի մը ծանօթ էր, այլ նաեւ՝ թէ այլեւս սովորաբար ընդունուած եւ զործածութեան մօտ ընդհանուրացած էր: Բնական է որ իրաւ բանաստեղծը հիմնարկուած պատկերը կը զործածէ ի՛ր նկարագրին համաձայն, զայն ներմուծելով ի՛ր անհատական ստեղծագործութեան մէջ. հետեւաբար, այդ պատկերին տալով նոր կամ տարբեր երանգաւորումներ:

«Հայաստանի վագրեր» պատկերը, Տիրուլլոսի եւ Վերգիլիոսի մօտ, հիմնականորէն «վայրագ կորով»ի իմաստն ունէր. բայց զործածուած էր, էապէս, գիցա-

14. TIBULLO, անդ, էջ 359:

15. VIRGILIO, «Eneide», VIII, տող 728 (անդ, էջ 610):

16. PROPERZIO, «Elegie», a cura di Giuseppe Lipparini, Zanichelli, Bologna, 1963, էջ 22:

17. PROPERZIO, անդ, էջ 23:

բանական մտայնութեամբ: Հայաստանի վաղրերը զսպելու արտակարգ դործը՝ Տիրուլլոսի մօտ վերագրուած է Բազոսի, Վերգիլիոսի մօտ՝ Դափնէի: Գործը, ուրեմն, ա՛յնքան արտակարգ էր, որ միայն աստուածները կարող էին կատարել: Ասիկա հետեւանքն էր հեռաւորութեան գաղափարին. հեռաւոր իրականութեան մը, բնականաբար, առասպելային ու գերիրական նկարագիր մը կը ստանար. ուստի, նոյնքան բնականօրէն, գիցարանական հանգամանք կ'առնէր:

Պրոպերտիոս, զործածելով հանդերձ նոյն պատկերը (Հայաստանի վագրեր), զայն կը թեքէ իր արտայայտչական պահանջներուն. անոր կու տայ մարդկային հոգեբանական երանգաւորում մը. հոս, այլեւս ակնարկ չկայ աստուածներու եւ գիցարանական զրոյցներու, այլ շեշտուած է հոգեբանական իմաստը: Այսպէս, ահա, պատկերը աւելի եւս մօտեցած է սոփիստիկ իրական կեանքին:

2. «Հայաստան»ի ուրիշ յիշատակութիւն մըն ալ կը գտնենք Պրոպերտիոսի:

18. PROPERZIO, անդ, էջ 100:

19. PROPERZIO, անդ, էջ 101:

20. PROPERZIO, անդ, էջ 265, տե՛ս ծանօթութիւն Լիվիարինիի:

մօտ, Բ. զրքի ԻԳ Եղերերգութեան մէջ (տող 21-22):

Et quas Euphrates et quas misit Orontes,
Me inerint¹⁸;

Թարգմանաբար, դարձեալ ըստ Լիվիարինիի ընթերցումին¹⁹,

Համակրիմ առնց, գոր ինձ կը դրկեն
Նիքրատն ու Որոնտ:

Վերոյիշեալ Եղերերգութիւնը (Բ. ԻԳ.) կ'արտայայտէ բանաստեղծին արտօնութեան մէկ պահ, ուր Պրոպերտիոս կու գայ յայտարարել թէ կը նախընտրէ գիւրին վաճառուելիք սէրեր, որովհետեւ (տող 24)

Nullus liber erit, si quis amare volet

Ով կը փնտռէ սէրն իրական
Պիտի չըլլայ երբեք ազատ:

Ըստ Լիվիարինիի, այստեղ Եփրատ՝ կը նշանակէ Հայաստան, իսկ Որոնտ կամ Որոնդէս՝ Սիւրիա: Մէջբերուած տողը «ակնարկ է գերուհիներու, որոնք մեծաքանակ կը բերուէին արեւելքէն, այսինքն՝ Հայաստանէն (Եփրատ) ու Սիւրիայէն (Որոնդէս) դէպի Հռոմ»²⁰:

(Շար. 1)

Կ. Վ.